तेन दृष्टं प्रयात्येवं सन्तुष्टो हृष्टमानसः ॥
इन्द्रमहारमाश्रित्य चात्मा तस्य हि गच्छति ।
शिविका तस्य चायाति सुयानं सुमनोहरम् ॥
विमानैरेव यात्येष वायोर्वेगेन चोत्तमः ॥
छत्त्रेण ध्रियमाणेन चामरव्यजनैस्तथा ।
वीज्यमानः स धर्म्मात्मा पुण्यैरेव समन्ततः ॥
गीयमानस्तु धर्म्मात्मा स्तूयमानस्तु पण्डितैः ।
वन्दिभिश्चामरैर्दिव्यैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥
साधुभिः स्तूयमानस्तु सर्व्वसौख्यसमन्वितः ।
यथादानप्रभावेण फलमाप्नोति तत्र सः ॥
आरामवाटिकामध्ये स प्रयाति सुखेन वै ।
अप्सरोभिः समाकीर्णो दिव्याभिर्मङ्गलैर्युतः ॥
देवैस्तु स्तूयमानस्तु धर्म्मराजं प्रपश्यति ।
देवाश्च धर्म्मसंयुक्ता जग्मुः सांमुख्यमेव ते ॥
एह्येहि त्वं महाभाग ! भुङ्क्ष्व भोगान्मनोरमान् ।
एवं संपश्यते धर्म्मं सौम्यरूपं महामतिः ॥
अस्य पुण्यस्य भावेन भुङ्क्ते स्वर्गमनुत्तमम् ।
भोगक्षयात् स धर्म्मात्मा पुनर्जन्म प्रयाति च ॥
निजधर्म्मप्रसादात् स कुलं पुण्यं प्रयाति च ।
ब्राह्मणस्य सुपुण्यस्य क्षत्त्रियस्य तथैव च ॥
धनाढ्यस्य सुपुण्यस्य वैश्यस्य च महामते ! ।
धर्म्मेण मोदते भद्रं पुनः पुण्यं करोति सः ॥”
इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे सुमनोपाख्याने १५ अध्यायः ॥ * ॥
अथ पापिनां मरणलक्षणम् ।

सोमशर्म्मोवाच ।

“पापिनां मरणं भद्रे ! कीदृशैर्लक्षणैर्युतम् ।
तन्मे त्वं विस्तराद्ब्रूहि यदि जानासि भाविनि ! ॥

सुमनोवाच ।

श्रूयतामभिधास्यामि तस्मात् सिद्धात् श्रुतं मया ।
पापिनां मरणं कान्त ! यादृशं लिङ्गमेव च ॥
महापातकिनाञ्चैव स्थानमेषां वदाम्यहम् ।
लिप्ताममेध्यसंक्लेदैर्भूमिं पापसमन्विताम् ॥
स तां प्राप्य सुदुष्टात्मा प्राणान् दुःखेन मुञ्चति ।
चाण्डालभूमिं संप्राप्य मरणं याति दुःखितः ॥
गर्द्दभाचरितां भूमिं वेश्यागारं समाश्रितः ॥
मद्यपानगृहं गत्वा नैधन्यमुपगच्छति ।
अस्थिचर्म्मनखैः पूर्णामाश्रितां पापकिल्बिषैः ॥
तामवाप्य स दुष्टात्मा मृत्युं प्राप्नोति निश्चितम् ।
अन्यां पापसमाचारां प्राप्य मृत्युं स गच्छति ॥
अथ चेष्टां प्रवक्ष्यामि दूतानां प्रिय ! निश्चिताम् ॥
भैरवान् दारुणान् घोरानतिकृष्णान्महोदरान् ।
पिङ्गाक्षान् पीतनीलांश्च अतिश्वेतान्महोदरान् ॥
अतुच्चांश्च करालांश्च शुष्कमांसत्वचोपमान् ।
रौद्रदंष्ट्राकरालांश्च सिंहास्यान् सर्पहस्तकान् ॥
स तान् दृष्ट्वा प्रकम्पेत खिद्येत च मुहुर्मुहुः ।
शिवासंवादवद्घोरान्महारावान्महामते ! ॥
मुञ्चन्ति दूतकाः सर्व्वे कर्णमूले तु तस्य हि ।
गले पाशप्रबद्धास्ते कण्ठे बद्धास्तथोदरे ॥
समालभ्य नयन्त्येते हाहेति रुदतो मुहुः ।
म्रियमाणस्य या चेष्टा तामेवं प्रवदाम्यहम् ॥
परद्रव्यापहरणं परभार्य्याविडम्बनम् ।
ऋणं परस्य सर्व्वस्वं गृहीतं यैस्तु पापिभिः ॥
पुनर्नैव प्रदत्तं हि लोभात्स्वादविमोहितैः ।
अन्यदेव महापापं कुप्रतिग्रहमेव च ॥
कण्ठमायान्ति ते सर्व्वे म्रियमाणस्य तस्य च ।
यानि कानि च पापानि पूर्व्वमेव कृतानि च ॥
आयान्ति कण्ठमूलं हि महापापस्य नान्यथा ।
दुःखमुत्पादयन्त्येते कफबन्धेन दारुणम् ॥
पीड़ाभिर्दारुणाभिश्च कण्ठो घुरघुरायते ।
रोदते कम्पतेऽत्यर्थं मातरं पितरं पुनः ।
स्मरति भ्रातरं तत्र भार्य्यां पुत्त्रं पुनः पुनः ॥
पुनर्विस्मरणं याति महापापेन मोहितः ।
तस्य प्राणा न गच्छन्ति बहुपीड़ासमाकुलाः ॥
पतति कम्पते चैव मूर्च्छते च पुनः पुनः ।
एवं पीड़ासमायुक्तो दुःखं भुङ्क्तेऽतिमोहितः ॥
तस्य प्राणा सुदुःखेन महाकष्टैः प्रचालिताः ।
अपानं मार्गमाश्रित्य शृणु कान्त ! प्रयान्ति ते ॥
एवंप्राया दुरात्मानो लोभमोहसमन्विताः ।
नीयन्ते च महाभूतैस्तेषां दुःखं वदाम्यहम् ॥”
इति पाद्मे भूमिखण्डे सुमनोपाख्याने पापिमरणं नाम १६ अध्यायः ॥ * ॥
पापिनां यमालयगमननानायोनिप्राप्तिविवरणं यथा,—

सुमनोवाच ।

“अङ्गारसञ्चये मार्गे कृष्यमाणो हि नीयते ।
दह्यमानः स दुष्टात्मा चेष्टमानः पुनः पुनः ॥
यत्रातपो महातीव्रो द्वादशादित्यतापितः ।
नीयते तेन मार्गेण सन्तप्तः सूर्य्यरश्मिभिः ॥
पर्व्वतेष्विव दुर्गेषु छायाहीनेषु दुर्म्मतिः ।
नीयते तेन मार्गेण क्षुधात्तृष्णादिपीड़ितः ॥
स दूतैर्हन्यमानस्तु पदा दण्डैः परश्वधैः ।
कशाभिस्ताड्यमानस्तु निन्द्यमानस्तु दूतकैः ॥
ततः शीतमये मार्गे वायुना सेव्यते पुनः ।
तेन शीतेन दुःखी स भूत्वा याति न संशयः ॥
आकृष्यमाणो दूतैस्तु नानादुःखेन नीयते ।
एवं पापी स दुष्टात्मा देवब्राह्मणनिन्दकः ॥
सर्व्वपापसमायुक्तो नीयते यमकिङ्करैः ।
यमं पश्यति दुष्टात्मा कृष्णाञ्जनचयोपमम् ।
तमुग्रं दारुणं भीमं यमदूतैः समावृतम् ।
सर्व्वव्याधिसमाकीर्णं चित्रगुप्तसमन्वितम् ॥
आरूढ़महिषं देवं धर्म्मराजं द्विजोत्तम ! ।
दंष्ट्राकरालमत्युग्रं लम्बास्यं कालसन्निभम् ॥
पीतवासं महाहस्तं रक्तगन्धानुलेपनम् ।
रक्तमालाकृताभूषं गदाहस्तं भयङ्करम् ॥
एवंविधं महाकायं यमं पश्यति दुर्म्मतिः ।
तं दृष्ट्वा समनुप्राप्तं सर्व्वधर्म्मबहिष्कृतम् ॥
यमः पश्यति तं दुष्टं पापिष्ठं धर्म्मकण्टकम् ।
शासयेत्तु महादुःखैः पीड़ाभिर्दारुणान्तरैः ॥
यावद्युगसहस्रान्तं तावत् कालं प्रपच्यते ।
नानानरककुण्डेषु पच्यते च पुनः पुनः ॥
नरकाच्च प्रयात्येवं कृमिकीटेषु पापकृत् ।
अमेध्ये पच्यते नित्यं हाहाभूतो विचेतनः ॥
मरणञ्चैव पापात्मा एवं याति सुनिश्चितम् ।
एवं पापस्य सम्भोगं भुङ्क्ते चैव सुदुर्म्मतिः ॥
पुनर्जन्म प्रवक्ष्यामि यासु योनिषु जातिषु ।
श्वयोनिं समनुप्राप्य भुञ्जते पातकं पुनः ॥
व्याघ्रो भवति दुष्टात्मा रासभं याति वै पुनः ।
मार्ज्जारशौकरीं योनिं सर्पयोनिन्तथैव च ॥
नानाभेदासु सर्व्वासु तिर्य्यक्षु च पुनः पुनः ।
पापपक्षिषु संयाति अन्यासु गर्हितासु च ।
चाण्डालभिल्लजातिषु पुलिन्द्रीं याति पापकृत् ॥
एतत्ते सर्व्वमाख्यातं पापिनां जन्म चव हि ।
पापपुण्यसमाचारस्तदग्रे कथितो मया ॥”
इति पाद्मे भूमिखण्डे सुमनोपाख्याने पापपुण्यविवेको नाम १७ अध्यायः ॥ * ॥
शालग्रामशिलास्पर्शे मरणफलम् । यथा,—

राजान ऊचुः ।

“युवां नारायणस्यास्य कल्कैः श्वशुरतां गतौ ।
वयं नृपा इमे लोका ऋषयो ब्राह्मणाश्च ये ॥
प्रेक्ष्य भक्तिवितानं वां हरौ विस्मितमानसाः ।
पृच्छामस्तामियं भक्तिः क्व लब्धा परमात्मनः ॥
कस्य वा शिक्षिता राजन् ! किं वा नैसर्गिकी तव ।
श्रोतुमिच्छामहे राजन् ! त्रिजगज्जनपावनीम् ।
कथां भागवतीं त्वत्तः संसारश्रमनाशिनीम् ॥

शशिध्वज उवाच ।

स्त्रीपुंसोरावयोर्यूयं शृणुतामोघविक्रमाः ।
वृत्तं यज्जन्मकर्म्मादिस्मृतिं तद्भक्तिलक्षणाम् ॥
पुरा युगसहस्रान्ते गृध्रोऽहं पूतिमांसभुक् ।
गृध्रीयं मे प्रियारण्ये कृतनीड़ौ वनस्पतौ ॥
चकार कामं सर्व्वत्र वनोपवनसंकुले ।
मृतानां पूतिपललैः प्राणिनां वृत्तिकल्पकौ ॥
एकदा लुब्धकः क्रूरो लुलोभ पिशिताशिनौ ।
आवां वीक्ष्य गृहे पुष्टं गृध्रं तत्राप्ययोजयत् ॥
तं वीक्ष्य जातविश्रान्तौ क्षुधया परिपीड़ितौ ।
स्त्रीपुंसौ पतितौ तत्र मांसशोणितचेतसौ ॥
बद्धावावां वीक्ष्य शिवा हर्षादागत्य लुब्धकः ।
जग्राह कण्ठे तरसा चञ्चुघातपीड़ितः ॥
आवां गृहीत्वा गण्डक्याः शिलायां सलिलान्तिके ।
मस्तिष्कं चूर्णयामास लुब्धकः पिशिताशनः ॥
चक्राङ्कितशिलासङ्गान्मरणादपि तत्क्षणात् ।
ज्योतिर्म्मयविमानेन सद्यो भूत्वा चतुर्भुजौ ॥
प्राप्तौ वैकुण्ठनिलयं सर्व्वलोकनमस्कृतम् ।
ततः स्थित्वा युगशतं ब्रह्मणो लोकमागतौ ॥
ब्रह्मलोके पञ्चशतं युगानामुपभुज्य वै ।
देवलोके कालवशान्नतं युगचतुःशतम् ॥
ततो भुवि नृपास्तावत् बद्धस्तुरहं स्मरन् ।
हरेरनुग्रहं लोके शालग्रामशिलाश्रयम् ॥
जातिस्मरत्वं गण्डक्याः किं तस्याः कथयाम्यहम् ।